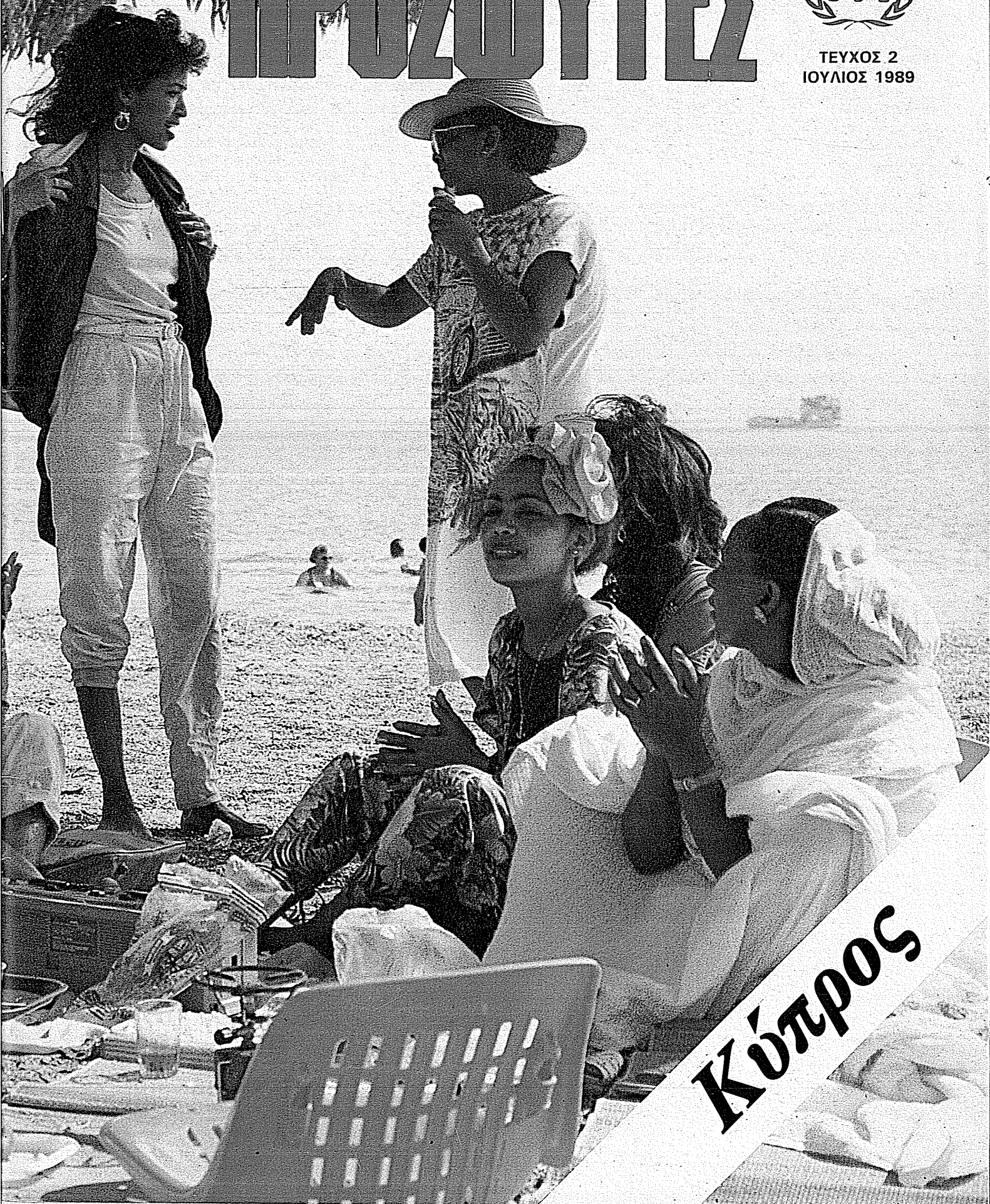

ΠΡΟΣΩΠΤΕΣ

ΤΕΥΧΟΣ 2
ΙΟΥΛΙΟΣ 1989

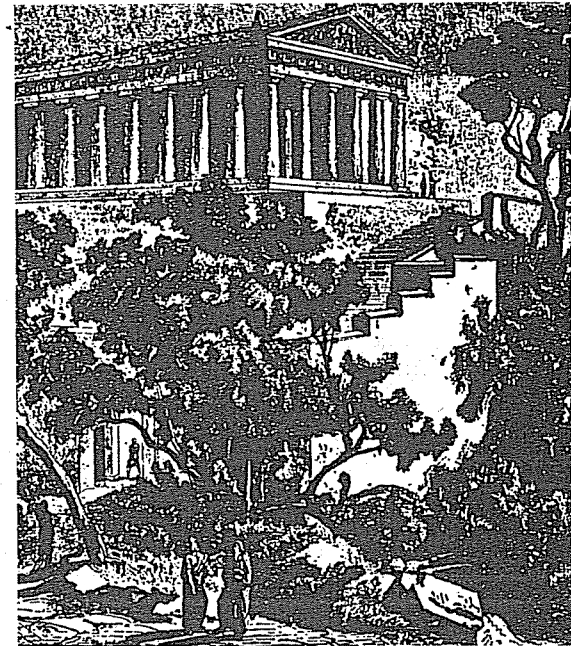
Κύπρος

Ο θεσμός του ασύλου στις αρχαίες ελληνικές πολιτείες

1. Η λέξη άσυλο προέρχεται από το α στερητικό και το όνομα «σύλη» (από το ρήμα συλάω (-ά), δηλ. λεηλατώ, διαρπάζω), σημαίνει δηλ. τον τόπο που δεν λεηλατείται, δεν λαφυραγωγείται, που είναι απαραβίαστος. Στις ημέρες μας ο όρος «άσυλο» έχει συνδεθεί κυρίως με τον τόπο όπου μπορούν ν' ασκηθούν ορισμένες θεμελιώδεις ελευθερίες ή δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη —π.χ. άσυλο κατοικίας (ά. 9 Συντάγματος), πανεπιστημιακό άσυλο (ά. 2 ν. 1268/1982), πολιτικό άσυλο (Σύμβαση Γενεύης 1951 για τη Νομική Κατάσταση των Προσφύγων και συναφές Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης, που αποτελούν και εσωτερικό δικαίο της χώρας μας με το ν.δ. 3989/1959 και τον α.ν. 389/1968), διπλωματικό άσυλο κ.λπ. Σε παλαιότερες εποχές, πάντως, ο όρος άσυλο συνδεόταν κατά κύριο λόγο με τούπος θρησκευτικής λατρείας (ναοί, ιερά, βωμοί, άλση κ.τ.τ.) και είχε έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα. Υποτίθεται ότι στους τόπους αυτούς είχαν τη διαμονή τους κάποιες θεότητες, οι οποίες, επομένως, περιέβαλλαν με την προστασία τους τόσο τα αντικείμενα του ιερού τόπου, όσο και εκείνους που κατέφευγαν εκεί διωκόμενοι, ως «ικέτες», για όσο διάστημα αυτοί βρίσκονταν στον ιερό χώρο του ασύλου (πρβλ. *Ηρόδ.* Γ' 48). Ειδικά στην αρχαία Ελλάδα οι τόποι αυτοί του ασύλου απέκτησαν βαθμιαία μια πρωταρχική σημασία όχι μόνο λόγω του σοβαρότατου ρόλου που διαδραμάτιζε η θρησκεία στη ζωή των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και λόγω των αντεκδικήσεων που μάστιζαν τις πόλεις-κράτη για λόγους πολιτικούς ή και στενά προσωπικούς. Η προσφυγή των διωκόμενων στο άσυλο έδινε τη δυνατότητα για κάποια συνδιαλλαγή του με τους διώκτες του (π.χ. με τους συγγενείς του σκοτωμένου) και για προσωρινή, τουλάχιστον,

αποτροπή της αυτοδικίας, αφού οι διώκτες δεν είχαν δικαίωμα να εισέλθουν στον χώρο του ασύλου. Μερικές φορές μάλιστα εκείνος που φοβόταν αντεκδίκηση εφρόντιζε να κατοικήσει σε σπίτι που το μισό ήταν σε περίβολο ναού (*Θουκ.* Ε' 16), κάτι δηλ. παρόμοιο με το τέχνασμα του Βολταίρου, που έμενε στο Ferney δίπλα στα γαλλοελβετικά σύνορα, ώστε να ξεφεύγει εύκολα τον κίνδυνο και ν' αλλάζει χώρα όταν τον καταδίωκαν για τα δημοσιεύματά του. Άλλοτε όμως το άσυλο έπαιρνε ευρύτερο περιεχόμενο και εκάλυπτε όλη την επικράτεια μιας χώρας στην οποία προσέφευγε ένας ξένος διωκόμενος (π.χ. ο Λυδός Πακτύης, που κατέφυγε στην Κύμη της Μ. Ασίας όταν τον κατέδιωξε ο Πέρσης βασιλιάς Κύρος: *Ηρόδ.* Α' 157).

2. Η παραβίαση του ασύλου αντιμεπιζόταν ως βαρύτατο έγκλημα, ως προσβολή του θεού και του ανθρώπινου νόμου («εροσυλία»), είτε επρόκειτο για διαρπαγή αντικειμένου του ιερού τόπου, είτε και για καταδίωξη ικετών, αφού οι τελευταίοι θεωρούσαν «εροί τε και άγνοί» (σύμφωνα με χρησμό του Μαντείου της Δωδώνης: *Πανσαν.* Αχαϊκά 25.1). Ιδιαίτερη εντύπωση στην αρχαία Ελλάδα είχε προκαλέσει η δολοφονία οπαδών του Αθηναίου στασιαστή Κύλωνα επάνω στον βωμό των Ευμενίδων, στην Ακρόπολη, όπου είχαν καταφύγει ως ικέτες, και στους έξω από τον ναό χώρους, όπου τους είχαν παρασύρει με ψεύτικες υποσχέσεις οι διώκτες τους («Κυλώνειο Άγος», 612 π.Χ.: *Ηρόδ.* Ε' 71, *Θουκ.* Α' 126, *Πλουτάρχου* Σόλων ΧΠ, *Πανσαν.* Αχαϊκά 25.3). Όπως αναφέρεται, τόσο εκείνοι που σκότωσαν τους Κυλώνειους όσο και οι απόγονοί τους χαρακτηρίστηκαν *ιερόσυλοι* και *ανοσιουργοί* απέναντι στη θεά (πρβλ. *Ηρόδ.* Α' 160, για αν-

Ο ναός του Ποσειδώνα στην Καλυμβρία του Πόρου.

τίστοιχη μεταχείριση αυτών που παρέδωσαν τον ικέτη Πακτύη). Εκτός όμως από την άμεση δολοφονία, ως προσβολή του ασύλου θεωρούνταν και η έμμεση αποκλεισμός δηλ. της δυνατότητάς του να διατρέφεται. Είναι γνωστή, εδώ, η περίπτωση του Σπαρτιάτη στρατηγού Πανσανία, νικητή των Πλαταιών, που, όταν το 468 π.Χ. κατηγορήθηκε για προδοσία και συνεννοήσεις με τους Πέρσες, πρόλαβε μεν να καταφύγει στο ιερό της Χαλκιοίκου Αθηνάς, αλλ' οι έφοροι, «όταν βεβαιώθηκαν ότι βρισκόταν μέσα στο κτίριο, αφάιρσαν τη στέγη, έκτισαν τις πόρτες κι έβαλαν φρουρά για να πεθάνει από πείνα» (*Θουκ.* Α' 134· πρβλ. *Cornelius Nepos*, IV [Pausanias], ιδίως 5). Η πράξη τους αυτή θεωρήθηκε από τον θεό των Δελφών, τον Απόλλωνα, άγος (μίασμα, ανοσιούργημα) που έπρεπε να καθαρθεί.

Ειδικότερα, η προσβολή του ασύλου θεωρούνταν ότι προκαλούσε την οργή των θεών και επέσυρε στους παραβάτες σκληρό θάνατο συνέπειες, συνήθως επόδυνο θάνατο (π.χ. αυτοκτονία το 487 π.Χ. του Σπαρτιάτη βασιλιά Κλεομένη Α', με σχίσιμο των σαρκών του· λέγεται ότι ο Κλεομένης είχε καταστρέψει ιερούς χώ-

ρους και είχε σκοτώσει ικέτες: *Ηροδ.* ΣΤ' 75). Επίσης μπορούσαν να καταστραφούν και ολόκληρες πολιτείες. Ο περιηγητής Πανσανίας διηγείται χαρακτηριστικά ότι ο καταποντισμός της πόλης Ελικής κοντά στο Αίγιο τον χειμώνα του 373 π.Χ. έγινε διότι οργίσθηκε ο Ποσειδάνας, όταν «οι εδών Αχαιοί απέσπασαν δια της βίας από το ιερό του ανθρώπους ικέτες και τους σκότωσαν» (*Πανσαν.* Αχαϊκά, 24.6 επ.). Επίσης και η πόλη της Σπάρτης, κατά τον ίδιο συγγραφέα, καταστράφηκε εκ βάρων από σεισμό περί το 464 π.Χ., όταν οι έφοροι απέσπασαν κάποιους ικέτες από τον βωμό του Ποσειδάνα στο Ταίναρο και τους σκότωσαν (*Πανσαν.* Μεσσηνιακά, 24.5 και Αχαϊκά 25.3· πρβλ. και *Θουκ.* Α' 128). Συχνά παρέχονταν μάλιστα από τους θεούς, όπως πιστευόταν, διάφορες προειδοποιήσεις (όνειρα, χρησμοί κ.λπ.) προς τους παραβάτες του ασύλου για να προβούν σε καθαρισμούς και να επιδείξουν μετάνοια (π.χ. προς τον Ξέρξη, μετά την καταστροφή, από τους στρατιώτες του, της Ακρόπολης των Αθηνών: *Ηροδ.* Η' 53 και 54).

3. Η προστασία του ασύλου χορηγούνταν κατ' αρχήν «σε κάθε αδύνατο, που φοβόταν τη βία των ισχυρότερων» (*Πλουτ.* Θησεύς ΛΣΤ'). Επομένως επρόκειτο για προστασία από αδικίες (πρβλ. *Δημοσθ.* Περί του Στεφάνου 107) ή τουλάχιστον από τιμωρίες που μπορούσαν να γίνουν εσπευσμένα, χωρίς να δοθεί στον διωκόμενο η δυνατότητα ν' απολογηθεί. Κυρίως καλύπτονταν από το άσυλο τα ακούσια εγκλήματα και εκείνα που γίνονται κάτω από την πίεση της ανάγκης (*Θουκ.* Δ' 98), και όχι τόσο εκείνα για τα οποία υπήρχε καταδίκη (σε θάνατο ή ατιμία) για εσχάτη προδοσία, φόνο κ.λπ. Ενδιαφέρον είναι ότι ο περιηγητής Πανσανίας, στηριζόμενος σε μια τέτοια αντίληψη και θέλοντας ίσως να δικαιολογήσει την ενέργεια των Λακεδαιμονίων να εντειχίσουν το κτίριο όπου είχε καταφύγει ως ικέτης ο ομόνυμος του Σπαρτιάτης στρατηγός Πανσανίας (βλ. ανωτ.), υποστηρίζει ότι «μόνος ο Πανσανίας από όσους ζήτησαν ικεσία στη Χαλκίοικο, δεν

επέτυχε τούτο όχι για άλλο λόγο, αλλά διότι δεν κατόρθωσε να εξιλεωθεί για προηγούμενο φόνο που είχε διαπράξει» (*Πανσ.* Λακωνικά, 17.7). Δεν θα πρέπει πάντως να λησμονείται ότι ιδίως μετά την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου τα ήθη στην αρχαία Ελλάδα εκτραχύνθηκαν και οι αξίες ισοπεδώθηκαν σε τέτοιο βαθμό, ώστε η προστασία του ασύλου αφ' ενός να επεκταθεί και σε περιπτώσεις κοινών εγκληματιών (πρβλ. *Πλουτάρχου*, Περί δεισιδαιμονίας 4,166Ε και *Ευριπίδη*, Των 1315 επ.), αφ' ετέρου όμως και να υποχωρεί ανενδοίαστα μπροστά σε φανατισμούς ή πολιτικές σκοπιμότητες, π.χ. σκληρότητα των Λακεδαιμονίων απέναντι στους ηττημένους Αθηναίους φυγάδες, σε αντίθεση με τους Θηβαίους, το 404 π.Χ.: (*Πλουτ.* Λύσανδρος ΚΖ')· θανάτωση του Αθηναίου πολιτικού Καλλίστρατου περί το 355 π.Χ. για υποτιθέμενη εσχάτη προδοσία του, μολονότι αυτός είχε προσφύγει ως ικέτης στον βωμό των δώδεκα θεών (*Λυκούργου*, κατά Λεωκράτους, 93)· σφαγή των εφόρων από νεαρούς οπαδούς του Κλεομένη, την ώρα που οι έφοροι θυσίαζαν ανύποπτοι στον ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς, περί το 219 π.Χ. (*Πολυβ.* Ιστ. Δ' 35). Ειδικά μετά την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους (146 π.Χ.) άρχισε να γίνεται τόσο μεγάλη (κατά)χρηση του ασύλου από πολιτικά διωκόμενους, στασιαστές ή και εγκληματίες, ώστε ο Ρωμαίος αυτοκράτωρ Τιβέριος να περιορίσει δραστικά, το 23 μ.Χ., τα άσυλα των ελληνικών μικρασιατικών πόλεων μόνο σε εκείνα που ήταν αναγνωρισμένα για ειδικούς λόγους (Ρ. C. *Taciti*, *Annalia*, III.55 επ.· ο *Σουετώνιος* ομιλεί ανακριβώς για κατάργηση των ασύλων: III [Tiberius]. 37· πρβλ. και *Στράβωνος*, Γεωγρ. XIV I. 23, 641C).

4. Μολονότι όλοι οι ιεροί χώροι της αρχαίας Ελλάδας μπορούσαν να αποτελέσουν άσυλο, ορισμένοι έγιναν ιδιαίτερα ονομαστοί και αναγνωρίζονταν ευρύτερα ως άσυλα λόγω της φυσικής τους διαμόρφωσης (π.χ. ευρύτητα ιερού περιβόλου) ή της θεότητας στην οποία ήταν αφιερωμένοι (π.χ. Θησεάς, ως προστάτης

των αδυνάτων). Τέτοιοι χώροι ήταν λοιπόν ο ναός του Θησεά στην αρχαία Αθήνα, ο ναός της Χαλκιοίκου Αθηνάς στην αρχαία Σπάρτη, ο ναός του Ποσειδάνα στην Καλαύρεια του Πόρου (εκεί αυτοκτόνησε ο Δημοσθένης, όπου κατέφυγε ως ικέτης, το 322 π.Χ. : *Πλουτ.* Δημοσθένης ΚΘ' και *Στράβωνος* Γεωγραφ. VIII. VI. 14, 374C), η ιερά Αλις της Ολυμπίας, η ιωνική πόλη Τέως στη Μ. Ασία, ο ναός του Απόλλωνα στη Δήλο (Τ. I.ivi, XXXV. 51), γενικότερα δε τα μαντεία, τα ιερά θεραπευτήρια και τα περισσότερα κέντρα Αμφικτυονιών (πρβλ. *Πλουτ.* Πομπήιος ΚΔ'), αν και βεβαίως οι τόποι του ασύλου εποίκιλλαν κατά ιστορικές εποχές.

ΝΕΣΤΩΡ ΚΟΥΡΑΚΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής της
Εγκληματολογίας,
Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου
Αθηνών

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Σημαντικό βοήθημα για τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής γραμματείας περί ασύλου είναι το λήμμα του *Stengel* "Asylon" στην *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart: Z.B. Metzler, 4. Halbband, 1896, στήλες 1881-1886, όπου όμως η ανάλυση του υλικού γίνεται κατά βάση με τρόπο επίπεδο και χωρίς να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη η εξέλιξη του θεσμού του ασύλου (π.χ. ως προς την προστασία κοινών εγκληματιών) πριν και μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Επίσης χρήσιμες, αν και απλουστευτικές, είναι οι αναπτύξεις του August *Bulmerincq*, *Das Asylrecht und die Auslieferung flüchtiger Verbrecher*, Diss. Dorpat, 1853, ιδίως σελ. 32 επ., καθώς και όσα αναφέρονται σε παλαιότερα συγγράμματα ιστορίας του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου: Η. *Wheaton*, *History of the Law of Nations*, New York 1845· F. *Laurent*, *Histoire du Droit des gens et des relations internationales*, t. 2 (La Grèce), Paris: Durand, 1851, σελ. 134 επ.· D. *Hosack*, *On the Rise and Growth of the Law of Nations*, London: Z. Murray, 1882, σελ. 8· Coleman *Phillipson*, *The International Law and Custom of ancient Greece and Rome*, vol. I, Macmillan: London, 1911, σελ. 347 επ. Στα οπωσδήποτε παλαιά αυτά συγγράμματα στηρίζεται κατά βάση, ως προς την αρχαία Ελλάδα, και η πρόσφατη ενδιαφέρουσα μελέτη του L. C. *Green* "Refugees and Refugee Status - Causes and Treatment in Historico-Legal Perspective", στο συλλογικό έργο: *The refugee problem on universal, regional and national level*, Institute of Public International Law and International Relations of Thessaloniki, 1987, σελ. 537-614: 547 επ.